

AIGUA: CONFLICTE GEOPOLÍTIC

José de los Santos Zarate Díaz

06/07/2006

www.rebellion.org

L'aigua, un recurs més antic que la vida humana i completament necessari per la subsistència i el desenvolupament econòmic, apareix al segle XXI com un altre motiu de possibles guerres si no es prenen les mesures necessàries per part dels organismes internacionals i dels governs.

Segons estudis realitzats a l'any 2025 la demanda d'aigua al món serà un 56% superior al subministrament, i en algunes zones del planeta serà major, el que concitarà i ja és així, pugnes i desavinences entre diferents nacions o dins dels propis països.

On es troba l'aigua?

El 71% de la superfície de la terra està coberta per aigua, a més dels milions de tones de vapor d'aigua que flota en l'atmosfera. De tota l'aigua que hi ha la planeta, el 97% és salada i es troba als mars i oceans. El 0,5% es troba com a humitat superficial i vapor d'aigua atmosfèrica. La resta, només el 2,5% és aigua dolça, de la que podem utilitzar per beure. I d'aquesta aigua dolça, una tercera part (el 33%) flueix i només una petita part d'ella ho fa per algun riu en el món (l'1,7%). El que és pitjor és que d'aquests rius el 60% s'ha sobrepassat, el que ha provocat un bloqueig del cicle de l'aigua. Una altra part d'aquesta aigua dolça flueix per sota la terra o es troba allí estancada o en la superfície en forma de llacs o llacunes. O sigui, de cada 100 gotes d'aigua, 97 gotes són aigua salada i només 3 gotes són aigua dolça. Segons algunes fonts el 13% de l'aigua dolça la té Brasil; Rússia en té l'11%; Canadà el 7%; Xina el 7%; Indonèsia, Estats Units i Bangladesh tenen cadascun el 6%; Índia el 5% i el 35% està a la resta dels països del món.

L'Aigua Potable: El Recurs més Estratègic del Segle XXI

Si observem el continent europeu veiem que quasi tota EUROPA es troba en un estat que va de greu a crític. Dels seus 55 rius, només cinc no estan contaminats. L'escassetat d'aigua potable és crítica a Espanya, sud d'Itàlia, Grècia i els Balcans, part d'Holanda, Alemanya, Països Baixos i Anglaterra. A la resta, greu. Han contribuït a aquest desastre, l'explotació irracional del recurs, la contaminació produïda per les indústries petroquímiques, l'us d'agro tòxics fins fa pocs anys en l'agricultura, la devastació dels boscos i florestes naturals...

Pitjor és la situació a Àsia. A l'Àsia Menor, Orient Mitjà, la Península Aràbiga,

Iran, Afganistan, Pakistan, la Índia, Àsia Central, part de Xina, Japó, Corea, l'estat és crític. Turquia i Iraq estan enfrontats pels naixements del Tigris i l'Eufrates on els turcs aspiren a construir repeses per desviar l'aigua d'aquests rius. El rerefons de la guerra israeliano-palestina també està donat per la decisió d'Israel d'apoderar-se totalment dels recursos que ambdós pobles comparteixen i fins i tot de l'aigua del Líban i Síria. Els rius de la Índia estan totalment contaminats. Igual el riu Groc, cor i vida de Xina, i els rius que alimenten les planícies del nord, tot i que el govern xinès ha pres mesures per revertir la situació. Les reserves subterrànies de Xina també van ser afectades, sobretot entre els anys 1991 i 1996. El Mar Aral, que es troba entre Uzbekistan i Kazajstan, s'està assecant degut a la contaminació produïda pels elements químics que s'utilitzen a Uzbekistan per la netejada del cotó, que és el principal producte econòmic del país. Aquesta contaminació ha matat tota la vida que floria al voltant de l'Aral i ha afectat la salut dels habitants de la regió: diferents càncers, avortaments espontanis, nens que neixen amb greus problemes físics o mentals.

A Austràlia la superexplotació dels rius i de les reserves d'aigua subterrània estan concentrant grans quantitats de sal a la superfície. L'intent australià de desviar el curs d'alguns rius cap a aquesta zona del país, va acabar provocant un desastre ecològic de caràcter irreversible en tot sentit, no només per la vida vegetal i animal, sinó també per la humana, doncs es van perdre terres fèrtils, molt aptes per l'agricultura.

ÀFRICA, tot i posseir dos enormes aqüífers (reserves d'aigua potable mineral subterrànies que es troben a partir de diferents profunditats de la superfície), el de Nubia (Sudan) amb un volum de 75.000 quilòmetre cúbics (un quilòmetre cúbic equival a un bilió de litres d'aigua, és a dir un amb dotze zeros més) i el del Nord del Sahara amb 60.000 quilòmetres cúbics, es troba en estat crític al nord, part de Somàlia, Eritrea, Etiòpia i al sud del continent. Tots els seus rius i llacs estan contaminats per la sobreexplotació humana, sobretot per raons econòmiques, cruel paradoxa! Un continent que posseeix reserves d'aigua potable, que alguna vegada va ser comparat amb el Paradís, avui es mor de sed.

L'Aigua Potable al Continent Americà

El nostre continent, amb el 12% de la població mundial, tanca el 47% de les reserves d'aigua potable de la superfície i subterrània del món.

A AMÈRICA DEL NORD, la situació va de greu a crítica. 200 milions de persones depenen de l'aigua subterrània per l'ús domèstic i els científics han determinat que la mateixa desenvolupa un paper important en la conservació dels rius, llacs, aiguamolls i sistemes aquàtics. Les aigües superficials i subterrànies interactuen, de tal manera que els canvis en els nivells d'aigua subterrània poden tenir efectes significatius en hàbitats crítics com la vegetació ribereña i la vida silvestre que d'ells depenen. CANADÀ posseeix el 9% de l'aigua dolça i renovable del món, la gran majoria d'ella és subterrània i es

calcula que el seu volum és 37 vegades més gran que el de l'aigua dels llacs i rius del país. Se sap que l'aigua subterrània abasteix en un 22% al llac Erie i en un 42% als llacs Huron i Ontario. Més d'un quart de canadencs s'abasteixen d'aigua subterrània per a ús domèstic. Tot i comptar amb tanta aigua potable, la població només accedeix al 40% d'ella.

Els sectors consumidors de l'aigua

L'agricultura consumeix el 67%, la indústria utilitza el 20% (l'equivalent a tota la producció mundial hidroelèctrica), i els usos domèstics un 10%.

Moltes ciutats o empreses com la Coca-Cola esgoten els aqüífers que van tardar segles en omplir-se. També moltes empreses de l'anomenat desenvolupament assequen rius amb les seves construccions, acaben amb pantans, o utilitzen molta aigua per produir els seus productes com la indústria de l'automòbil, la indústria minera o de tèxtils, entre altres. Posem alguns exemples de quants litres s'utilitzen per produir 1 tona de sucre = 1,800,000 lt; 1 tona de ciment = 3,500 lt; 1 tona de llana = 550,000 lt; 1 tona de civada = 500,000 lt; 1 tona d'acer = 250,000 lt; 1 tona de paper = 220,000 a 380,000 lt; 1 tona de cautxú sintètic = 1,400,000 lt; 1 vehicle de la Ford = 400,000 lt. O per banyar-se = 90 lt; per beure durant el dia = 2.5 lt; per rentar 10 kg de roba = 140 lt; Per rentar-se les dents sense tancar l'aixeta durant un minut = 6 lt; per rentar plats sense tancar l'aixeta durant 15 minuts = 90 lt.

A Àfrica, Àsia i Amèrica Llatina, l'agricultura és la usuària predominant d'aigua amb un percentatge del 85%. A totes les regions del món excepte a Oceania, el consum domèstic d'aigua arriba a menys del 20% de l'aigua utilitzada. A Amèrica Llatina i el Carib hi vivim 510 milions dels quals 76 milions d'habitants no tenen accés a una font d'aigua segura. Aquesta escasseja en pobles i ciutats. Al 1995, el 46% de la població mundial vivia en àrees urbanes i podrà arribar fins a un 60% d'aquí a 30 anys, principalment dels països pobres o en vies de desenvolupament, on del 25 al 50% dels habitants urbans viuen en barris pobres i assentaments precaris. Per l'any 2025 el 70% de la població mundial no tindrà accés a aigua suficient, això equivaldrà a 3 mil 500 milions de persones que viuran en països amb estrès d'aigua.

La mala cultura de l'aigua

L'aigua està mal cuidada i distribuïda. Es vessa, es tira, es deixen obertes les claus; es tallen i represen els rius; assequem els pantans, els aiguamolls i fins els manglars on va néixer la vida. No falta qui se'ls vol acaparar i quedar-se amb ella o fer negoci. Mentre uns gasten milions de litres d'aigua o la tiren i la malgasten, altres es moren de sed. La pèrdua d'aigua per escapades, connexions il·legals i problemes de mesurament és elevada. En ciutats asiàtiques, pot arribar fins a un 35-40%, i en algunes ciutats arriba fins a un 60%. No sabem cuidar la nostra salut. Inclús hi ha qui diu que la terra ha deixat de girar com ho hauria de fer perquè la seva sang, l'aigua dels rius, ha deixat

de fluir. I és que cada any es treuen entre 3,800 i 4,300 km cúbics d'aigua dolça dels llacs, rius i aqüífers del món, dues vegades més que fa 50 anys.

Les multinacionals i la seva sed de guanys

La hidromafia ha posat en venda l'Aigua. La Organització Mundial del Comerç i la banca multilateral o anomenades Institucions Financeres Internacionals (IFIs) com el Banc Mundial (BM), el Fons Monetari Internacional (FMI) i el Banc Interamericà de Desenvolupament (BID), són els eixos fonamentals que estan posant el vital líquid en mans de les empreses. Dues d'elles, Bechtel i Monsanto, les dues d'Estats Units, busquen privatitzar i controlar l'aigua en varis països, tals com Índia, Bolívia i Mèxic. Les empreses Vivendi i Suez s'estan apoderant de l'aigua al món i controlen l'accés a l'aigua potable de més de 100 milions de persones al planeta.

L'avenç en la seva privatització salvatge pretén posar en poques mans la vida de milers de milions de persones. A Argentina, Colòmbia i Xile ja s'han privatitzat molts rius per a us exclusiu de les grans corporacions transnacionals. El Banc Mundial va obligar a Bolívia a privatitzar el seu sistema d'aigua que va ser comprada amb corrupteles per l'empresa dels Estats Units, Bechtel, qui es va encarregar del sistema d'aigua de la ciutat de Cochabamba. Immediatament després que la Bechtel va prendre el control del sistema, l'accés a l'aigua va disminuir i els preus van pujar el 40%. Però després, el poble, mitjançant la seva resistència i organització, va recuperar el sistema d'aigua potable.

En l'última dècada els governs han anat privatitzant l'accés al servei d'aigua, clavegueram, neteja, exportació i tecnologia relacionat amb l'aigua. A l'any 2000, el FMI va obligar la privatització d'aigua de 16 països subdesenvolupats. Entre aquests països hi havia Angola, Guinea-Bissau, Hondures, Nicaragua, Nigèria, Panamà, Rwanda, Santo Tomas i Príncipe, Senegal, Tanzània i Iemen. Com podem observar, almenys tres d'ells van ser països germans Centre-americans i vuit de l'Àfrica Subsahariana. Tots tenen el mateix factor comú: altament empobrits i terriblement endeutats amb els bancs multilaterals. Aquesta situació els permet tan al BM com al FMI imposar les seves polítiques de forma més ràpida.

A la localitat de Soledad, Colòmbia, l'empresa Técnicas Valencianas del Agua (Tecvasa) d'Espanya, que no té inversions al seu propi país, va aconseguir la concessió del servei de l'aigua per 20 anys. Tecvasa controla una zona amb nou milions d'habitants a Amèrica Llatina, amb un volum total de negocis de 180 milions de dòlars al 2001. Aquesta empresa va ser creada al 1999 per concursar en les privatitzacions de l'aigua a Amèrica Llatina. A només tres anys de la seva creació ja comptava amb quatre filials: Metroagua a Santa Marta (Colòmbia); AAA Dominicana (Santo Domingo, República Dominicana); Amagua al cantó de Zamborondon (Equador) i AAA Venezuela, a l'Estat de Zulia.

A Mèxic, segons xifres oficials, més de 12 milions de mexicans no tenen accés

a l'aigua potable, que és equivalent a tota la població de Guatemala. A Mèxic el govern de Vicente Fox també va llançar el procés de privatització de l'aigua amb el recolzament de recursos econòmics del BM i altres bancs nord-americans. La transnacional Suez ha guanyat moltes ofertes de privatització en varies ciutats mexicanes així com Vivendi i Bechtel camuflada com a Unites Utilities. A totes aquestes ciutats serà on les colònies i barris populars ja no comptaran amb quotes fixes en el servei de l'aigua sinó que s'elevaran augmentant la pobresa als mateixos cinturons de misèria.

La guerra per l'aigua

La utilització de l'aigua afecta les relacions dins i fora de les nacions; entre poblacions rurals i urbanes; entre interessos riu amunt i riu avall; entre els sectors agrícola, industrial i domèstic; i entre les necessitats humanes i els requisits d'un medi ambient sa. És per això que l'aigua dolça serà el motiu de moltes guerres al món per disputar-se el seu accés i control. Això no és nou. Fa 4,500 anys les Ciutats-Estat Sumèries de Lagash i Umma van negociar per finalitzar la seva confrontació per l'aigua del riu Tigris. Des de l'any 805 es tenen documentats més de 3,600 tractats entorn a l'aigua en aspectes de navegació, energia elèctrica, pesca, irrigació de cultius, delimitació de fronteres, accessos a fonts, etc. Al voltant de 300 d'ells no tenen a veure amb navegació i abarquen aspectes relacionats amb la quantitat d'aigua, la seva qualitat i la hidroenergia. D'ells, molts es limiten a aspectes relativament restringits i no estableixen principis per la gestió integrada del recurs en tota la conca. A mesura que es va intensificant la pressió sobre la utilització del recurs es pot esperar que s'incrementin els conflictes per l'aigua i que es requereixi una major cooperació.

Des de 1820 a l'any 2000 s'han firmat més de 400 acords que consideren l'aigua un recurs preciós, car, limitat i finit. De 1948 al 2002 es van registrar 1,831 interaccions provocades per l'aigua, de les quals 1,228 van ser de caràcter cooperatiu que van promoure la firma de 200 tractats de repartiment d'aigües i la construcció de noves repeses. Es van registrar 507 conflictes dels quals 37 van ser violents, 21 amb intervencions militars i 30 han estat protagonitzats per Israel i els seus veïns. S'han registrat guerres i conflictes de diversa índole a Israel, Jordània, Síria, Palestina, Egipte, Iemen, Iraq, Kuwait. Estats Units també li disputa l'aigua a Mèxic i ho fa a la Triple Frontera amb Argentina, Uruguai i Paraguai. També hi ha conflictes a les conques del Mar Aral, Jordà, Nil i Tigris-Eufrates. Però de seguir la tendència, podrem trobar en un futur conflictes entorn als rius Lempa, Bravo, Ganges, Kunene, Riu de Plata, Mekong, Orange, Senegal, Tumen, Zambeza, Limpopo, Han, Incomati, Usumacinta, Llac Txad, entre altres. Actualment es calcula que existeixen 640 conflictes forts per l'accés a l'aigua a tot el món.

Existeixen 261 vessants que creuen fronteres polítiques de dos o més països els quals es troben en 145 països. Aquestes conques abasten un 45% de la superfície terrestre del món, contenen un 80% del cabdal fluvial global i afecten a un 40% de la població mundial. En més del 60% d'aquestes vessants no

existeixen tractats de cooperació, distribució i conservació de l'aigua. D'aquestes 261 vessants, 80 es troben al Continent Americà, on hi ha el 14% de la població mundial i el 41% de l'aigua del món. Curiosament, en alguns dels països amb recursos hídrics escassos hi ha moltes de les empreses transnacionals que van rere la producció d'energia hidroelèctrica i la privatització del sector. Per l'any 20205, hi podria haver una crisi mundial de l'aigua. Entre els 15 països amb major "estrès d'aigua" (crisi d'aigua) hi ha, per ordre d'importància: Aràbia Saudita, Iemen, Egipte, Israel, Corea del Sud, Iraq, Madagascar, Espanya, Iran, Marroc, Pakistan, Alemanya (Siemens), Itàlia, Sud-àfrica i Polònia. Per això el control per l'aigua porta a majors conflictes bèl·lics i militarització.

A l'Àrea de Lliure Comerç de les Amèriques (ALCA) l'aigua s'ha convertit en un assumpte de seguretat nacional pel govern dels Estats Units. Les empreses nord-americanes envaeixen el territori comprant i controlant tots els recursos estratègics amb l'ajuda de les bases militars d'Estats Units.

A l'informe del Banc Mundial, Independent Water Entrepreneurs in Latin America - The other private sector in water services (Proveïdors independents d'aigua a Amèrica Llatina - El sector privat alternatiu de serveis d'aigua), ofereix un anàlisi de les empreses privades en el sector de l'aigua a Amèrica Llatina: Argentina, Bolívia, Colòmbia, Guatemala, Paraguai i Perú. A les ciutats analitzades aquestes empreses atenen el 25% de la població local. Les empreses petites compten amb xarxes fixes (subministrament per tuberia) que donen serveis a 14.000 llars. Però, a Santa Cruz, Bolívia, les cooperatives de veïns són les úniques proveïdores d'aigua potable pel milió d'habitants. D'altra banda, la iniciativa privada a Córdoba, Argentina, dona el servei d'aigua al 10% i fins al 15% de la població que equival a 38.200 llars.

Les alternatives

És necessari que el servei bàsic de l'aigua es mantingui com un bé públic i no privat ni comercial. És important evitar que l'aigua estigui sota control, domini i exclusiva possessió i benefici econòmic de la iniciativa privada. No es pot deixar en mans privades tanta responsabilitat sobre la vida de tota la humanitat.

Això anterior significa que l'aigua no és un problema en sí mateix, sinó que el problema és el model de desenvolupament que la utilitza. No hi hauria problemes de l'aigua si les indústries netegessin la que contaminen abans de tornar-la al riu; si no hi hagués l'abús d'agroquímics que més beneficien a les corporacions transnacionals que els produeixen. No tindríem problemes d'aigua si no hi hagués tanta deforestació producte de les plantacions de monocultius a gran escala, o de la tala de milions d'hectàrees de boscos per satisfer el mercat del paper malgastat en els països del nord. Tampoc tindríem problemes de l'aigua si no poséssim preses a tants rius per justificar l'abastiment d'aigua a les grans ciutats que la perden en les canonades o en el mal us del recurs, o per generar tanta electricitat que es perd i es malgasta més en els països

desenvolupats. Davant la cultura del malbaratament i abús, una nova cultura de l'aigua és necessària. Una cultura de la cura i l'estalvi i de criteris d'equitat en la seva distribució. Hi ha aigua per tots els humans del planeta.

És necessari recuperar formes tradicionals de captació de l'aigua; de generar sistemes descentralitzats al camp i de generar un model econòmic sustentable. El 80% de la terra agrícola del món es cultiva amb aigua de pluja, i contribueix amb un 60% de la producció d'aliments. Es poden enfortir els cultius amb aigua de pluja i mecanismes sostenibles per retenir l'aigua, recarregar dipòsits o recarregar les aigües subterrànies, terraplens, etc. Enlloc de fer tantes repeses incostejables amb aquests diners es poden reparar les canonades, modificar les cisternes o fer campanes per l'estalvi i el bon us del recurs.

Existeix un aspecte de controvèrsia. Molta gent opina que tots hem de pagar per l'aigua que utilitzem. Es pot comparar el consum de l'aigua al consum de qualsevol altre producte, bé o servei? Es pot demanar això a la població pobre? El dia de demà les grans transnacionals ens diran que després d'haver contaminat l'aire de tots, l'aire del planeta necessari per sobreviure la humanitat sencera i qualsevol forma de vida que en ella habita, elles la purificaran i a més se'ls haurà de pagar per netejar l'aire després d'haver-lo contaminat. És fàcil exigir-li a la població que pagui per l'aigua quan la dificultat d'accedir a ella és fruit de l'enriquiment d'altres sectors. És fàcil dir-li a la població rural que pagui per la seva aigua quan les grans ciutats tenen aigua barata i malbaratada a costa de represar rius i assecar les fonts d'aigua al camp. És fàcil demanar-li a la població que pagui l'aigua perquè el govern ja no té diners després d'haver-lo empobrit obligant-lo a aplicar polítiques neoliberals. Però el mateix s'argumenta amb la salut, l'educació i altres serveis bàsics que han d'estar en mans de l'Estat i no en mans de la iniciativa privada. No és ella la que ha firmat la Declaració Universal dels Drets Humans.

*L'autor és Docent de la Universitat Cooperativa de Colòmbia
Facultat de Ciències Administratives, Comptables i Comerç Internacional*